

УДК 657.471:631.11

В. Г. Больбот,
здобувач гр. МгОП-1-24,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2721-4565>

С. В. Юрченко,
к. е. н., доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною
безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5148-2626>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.23.222

РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

V. Bolbot,
Student of the gr. MgOP-1-24, Dnipro State Agrarian and Economic University
S. Yurchenko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation
and Management of Financial and Economic Security, Dnipro State Agrarian and Economic University

THE ROLE OF MANAGEMENT ACCOUNTING IN IMPROVING THE EFFICIENCY OF PRODUCTION OF CROP PRODUCTS

У статті досліджено сутність, завдання та значення управлінського обліку у сільськогосподарських підприємствах, зокрема у галузі рослинництва. Визначено основні напрями вдосконалення організації управлінського обліку з метою підвищення ефективності використання ресурсів, зниження собівартості продукції та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Зокрема у статті досліджено такі питання: сутність та значення управлінського обліку; особливості організації управлінського обліку у рослинництві; методи калькулювання собівартості; роль автоматизації та цифрових технологій; управлінський аналіз і внутрішній контроль; зарубіжний досвід; основні проблеми розвитку управлінського обліку в українських агропідприємствах. У статі було запропоновані основні напрями удосконалення. До шляхів вдосконалення відносяться: автоматизація облікових процесів; впровадження бюджетування; створення центрів відповідальності; удосконалення калькулювання; покращення внутрішнього контролю на підприємстві.

The article examines the essence, tasks and significance of management accounting in agricultural enterprises, in particular in the field of crop production. The main directions of improving the organization of management accounting are determined in order to increase the efficiency of resource use, reduce the cost of production and increase the competitiveness of agricultural enterprises. In particular, the article examines the following issues: the essence and significance of management accounting; features of the organization of management accounting in crop production; methods of cost calculation; the role of automation and digital technologies; management analysis and internal control; foreign experience; main problems of the development of management accounting in Ukrainian agricultural enterprises. The article proposes the main directions of improvement. The ways of improvement include: automation of accounting processes; implementation of budgeting; creation of responsibility centers; improvement of costing; improvement of internal control at the enterprise.

The essence and significance of management accounting is that management accounting is a key element of the enterprise management system, provides the formation of information for planning, control, analysis and decision-making. Features of the organization of management accounting in crop production are highlighted, the specifics of the industry are highlighted: seasonality, dependence on weather conditions, long production cycle, complex cost structure. The need for accounting by crops, fields, types of work, responsibility centers is described. The normative, non-contractual, preliminary and cultural methods are analyzed, the advantages of the cultural method for crop production are determined. The role of automation and digital technologies ensures the formation of operational information. Substantiation of the significance of cost analysis, crop profitability, factor analysis and internal control is important for the management of production processes. Foreign experience describes the practices of the

USA, Canada, EU countries ABC-costing, FMIS, automation of accounting data, digital farm management systems. The main problems in the development of management accounting in Ukrainian agricultural enterprises are insufficient automation, shortage of personnel, lack of standards, and weak connection with financial and tax accounting.

Ключові слова: управлінський облік, рослинництво, виробництво продукції рослинництва, калькуляція, методи калькуляції.

Key words: management accounting, crop production, crop production output, costing, costing methods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах ринкової економіки, зростання конкуренції та нестабільності зовнішнього середовища аграрні підприємства України потребують удосконалення системи управління для забезпечення своєї конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Рослинницька галузь характеризується високим рівнем ризиків, сезонністю виробництва, значною залежністю від природно-кліматичних факторів і вагомою питомою часткою витрат у структурі собівартості. У таких умовах виникає потреба в ефективній організації управлінського обліку, який забезпечує керівництво підприємства повною, достовірною та оперативною інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Проблема полягає у тому, що на більшості вітчизняних підприємств управлінський облік розвинений недостатньо, не інтегрований з виробничими процесами, має низький рівень автоматизації та не дозволяє ефективно контролювати витрати та оцінювати рентабельність культур. Це створює наукову та практичну необхідність дослідження шляхів удосконалення управлінського обліку в рослинництві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми управлінського, виробничого, фінансового та податкового обліку в аграрному секторі висвітлювалися у працях провідних українських учених: Демчук О., Мошковська О., Ігнатенко Т., Ромашко О., Кузуб М., Ігнатенко С. В., Томашук І. В., Шепель І., Коваль С. В., Сухоносенко І., Гринь В. Т., Мазоренко М. В., Павлова Г., Приходько І., Волчанська Л., Корицька О., Муринець Ю.-І., Москаленко В. А.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є комплексне дослідження ролі управлінського обліку у підвищенні ефек-

тивності виробництва продукції рослинництва, аналіз його завдань та функцій, виявлення проблем функціонування на підприємствах аграрного сектору та обґрунтування напрямів удосконалення його організації. Також мета полягає у визначенні можливостей застосування сучасних інформаційних технологій, цифрових систем, методів калькулювання та аналітичних інструментів управлінського обліку для оптимізації витрат та підвищення рентабельності рослинницької продукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах ринкової економіки та зростання конкуренції у аграрному секторі України підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва стає одним із ключових завдань для сільськогосподарських підприємств. Ефективне управління можливе лише за наявності якісної, повної та своєчасної інформації про витрати, доходи та результати діяльності, яку забезпечує управлінський облік на підприємстві [1].

Управлінський облік є важливим елементом системи управління підприємством, оскільки він не лише фіксує витрати, а й формує інформаційне підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо планування, контролю та аналізу господарської діяльності. Особливо актуальним це питання є для підприємств рослинницької галузі, де значний вплив на фінансові результати мають природно-кліматичні умови, сезонність виробництва, високий рівень ризиків та витрат.

Управлінський облік розглядається як система облікової, аналітичної та контрольної діяльності на підприємстві, спрямована на забезпечення керівництва інформацією для прийняття оперативних і стратегічних рішень. Мета — формування інформації про витрати, доходи, рентабельність виробництва та оцінку ефективності використання ресурсів, що дає можливість аграрному підприємству ставати конкурентоспроможним [2].

Рис. 1. Принципи управлінського обліку

Джерело: сформовано авторами.

На відміну від фінансового обліку, який зорієнтований на зовнішніх користувачів, управлінський облік орієнтований виключно на внутрішні потреби підприємства. Основні принципи управлінського обліку представлені на рисунку 1.

Рослинництво характеризується довготривалим виробничим циклом, сезонністю робіт, значною залежністю від погодних умов, а також високою питомою вагою матеріальних витрат у структурі собівартості. У зв'язку з цим система управлінського обліку в цій галузі має враховувати такі особливості: необхідність розподілу витрат за культурами, полями, видами робіт; облік витрат за періодами виробничого циклу; планування та аналіз урожайності; калькулювання собівартості за видами продукції.

Ефективна система управлінського обліку витрат у рослинництві передбачає наступні рекомендації: класифікацію витрат за економічними елементами, статтями калькуляції, місця-

ми виникнення, об'єктами обліку; встановлення центрів відповідальності; формування бюджету витрат і доходів з урахуванням прогнозованих показників врожайності та собівартості; контроль виконання планів через порівняння фактичних та планових показників; аналіз відхилень з метою виявлення причин перевитрат і розробки заходів для їх усунення [3].

Для забезпечення точності управлінського обліку особливе значення для аграрій має правильне визначення собівартості

рослинної продукції [4]. В цілому на підприємствах застосовують 4 основних методи калькуляції, які представлені на рисунку 2.

Нормативний метод базується на попередньо встановлених нормах витрат матеріалів, добрив, пального, трудових ресурсів тощо. Даний метод дозволяє своєчасно виявити відхилення від норм і здійснювати контроль за економічним використанням ресурсів.

Позамовний метод застосовується, коли витрати збираються за окремими замовленнями або партіями продукції. Метод дає змогу контролювати собівартість конкретних партій продукції.

Попередільний метод використовується у виробництвах з послідовною обробкою продукції, коли кожний переділ має свою собівартість. У рослинництві може застосовуватись для обліку витрат, пов'язаний з вирощуванням, збором, сушінням та зберіганням зерна.

Покультурний метод калькуляції найбільш поширений у рослинництві, саме він передбачає

калькулювання собівартості за кожною культурою окремо; пшениця, кукурудза, соняшник, ріпак тощо. Попкультурний метод дає змогу визначити рентабельність окремих культур і приймати чіткі управлінські рішення щодо структури посівів.

Сучасна система управління підприємством неможлива без аналітичного забезпечення. Уп-

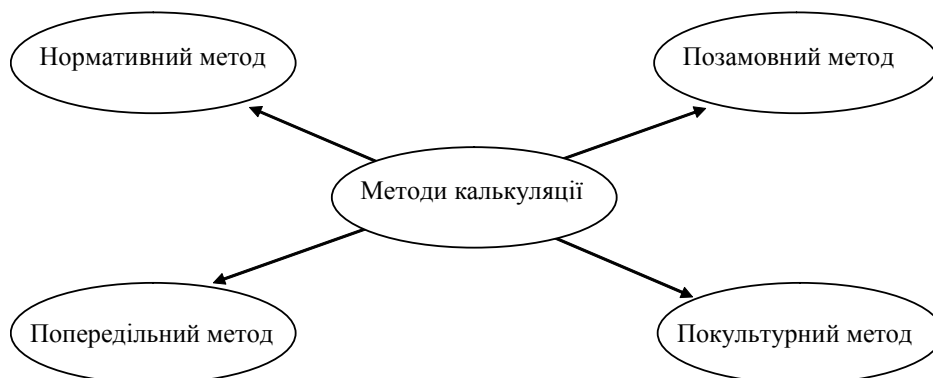

Рис. 2. Основні методи калькуляції

Джерело: сформовано авторами.

равлінський облік в аграрному підприємстві створює інформаційну базу для: планування посівних площ і структури культур; вибору економічно вигідних технологій вирощування; оптимізації витрат на матеріальні ресурси; визначення резервів зниження собівартості; формування стратегії збуту продукції.

Використання даних управлінського обліку дозволяє керівництву підприємства приймати рішення не інтуїтивно, а на основі конкретних економічних показників. Наприклад, аналіз рентабельності культур дає змогу визначити, які види рослинництва є більш прибутковими, а які доцільно скоротити або замінити на підприємстві.

Основними напрямками удосконалення управлінського обліку у рослинництві є: автоматизація облікових процесів з використанням програмних продуктів (BAS Агро, Cropio, Soft.Farm тощо): впровадження систем внутрішнього контролю та аудиту; розробка системи бюджетування на рівні виробничих підрозділів; формування єдиної бази даних для оперативного аналізу витрат і доходів на підприємстві.

Особливої уваги заслуговує використання цифрових технологій у системі управлінського обліку. Сучасні аграрні інформаційні системи дозволяють збирати та аналізувати дані в режимі реального часу, що підвищує точність прогнозування і оперативність прийняття рішень [5].

Управлінський облік виконує функцію інформаційного посередника між обліковою системою та менеджментом підприємства. Його аналітична складова включає формування показників, необхідних для прийняття рішень. Основними джерелами інформації є: первинні документи; реєстри аналітичного та синтетичного обліку; планові та фактичні калькуляції собівартості; показники урожайності, використання матеріалів, витрат палива, заробітної плати тощо.

На практиці значна частина сільськогосподарських підприємств впроваджує ERP-системи (Enterprise Resource Planning), які забезпечують автоматизоване збирання та обробку даних. Такі системи, як BAS ERP, Cropio, Soft.Farm, дозволяють інтегрувати управлінський облік з виробничими процесами — наприклад, фіксувати витрати пального трактора під час обробітку ґрунту або контролювати споживання добрив через GPS-моніторинг [6].

Аналітична обробка даних управлінського обліку дозволяє: визначати рентабельність культур; прогнозувати економічні результати за різними сценаріями; здійснювати факторний

аналіз відхилень витрат; оцінювати ефективність праці персоналу; моделювати виробничі та фінансові показники підприємства.

У країнах Європейського Союзу, США та Канаді система управлінського обліку в аграрному секторі має високу ступінь автоматизації. Сільськогосподарські компанії активно Використовують системи управління витратами (Cost Management Systems), контролінг, бюджетування та економічний аналіз на основі цифрових даних. У США широко застосовується Activity-Based Costing (ABC) — облік витрат за видами діяльності. Цей метод дозволяє точно визначити собівартість окремих операцій (оранка, посів, збирання врожаю, сушіння зерна), що сприяє точнішому ціноутворенню. У Німеччині та Нідерландах господарства Використовують Farm Management Information Systems (FMIS), які поєднують управлінський облік, агротехнічні показники, кліматичні дані та логістику збуту. Це дає можливість не лише аналізувати минулі результати, а й планувати майбутні посівні кампанії з урахуванням прогнозів погоди та ринкових цін. Для України запозичення цього досвіду є актуальним [7].

Попри позитивні тенденції розвитку, система управлінського обліку в аграрних підприємствах України стикається з низкою проблем: недостатній рівень автоматизації, нестача кваліфікованих кадрів, які володіють сучасними методиками управлінського обліку; відсутність єдиних стандартів його організації; обмежені фінансові ресурси для впровадження інформаційних систем; слабка інтеграція з фінансовим і податковим обліком [8].

Для подолання зазначених проблем необхідно, створювати методичні рекомендації щодо впровадження управлінського обліку в аграрному секторі.

На сучасних аграрних підприємствах управлінський облік не існує ізольовано, оскільки він взаємодіє з іншими видами обліку, утворюючи єдину інформаційну базу. Фінансовий облік забезпечує складання звітності для зовнішніх користувачів. Дані цього обліку є джерелом для управлінського аналізу. Однак управлінський облік деталізує інформацію та адаптує її для внутрішніх потреб на самому ж підприємстві.

Податковий облік має нормативно регламентований характер, але окремі його показники впливають на планування витрат і рентабельності, що також враховується в управлінському обліку.

Виробничий облік є основою для управлінського, оскільки саме на рівні первинного обліку формується інформація про витрати на

посів, догляд і збирання врожаю. Взаємозв'язок цих підсистем забезпечує повноту, достовірність та оперативність інформаційних потоків, необхідних для управління підприємством.

Одним із найважливіших елементів управлінського обліку є управлінський аналіз, який дозволяє оцінювати ефективність діяльності підприємства, виявляти резерви економії та прогнозувати фінансові результати.

Основними видами управлінського аналізу є:

- оперативний — проводиться щоденно або щотижнево для контролю виконання виробничих планів;
- поточний (місячний, квартальний) здійснюється з метою оцінки відхилень фактичних показників від планових;
- ретроспективний — аналізує результати завершеного виробничого циклу;
- факторний — досліджує вплив окремих чинників (урожайність, ціна, собівартість) на зміну прибутку.

Організація внутрішнього контролю є складова управлінського обліку. Внутрішній контроль це система спостереження та перевірки фінансово-господарських операцій підприємства з метою забезпечення достовірності облікових даних, ефективності використання ресурсів і дотримання норм законодавства. Основними завданнями внутрішнього контролю є: перевірка правильності оформлення первинних документів; контроль за використанням матеріалів, добрив, палива, насіння; моніторинг виконання виробничих завдань; аналіз відхилень між плановими та фактичними показниками на підприємстві.

Сьогоднішній розвиток управлінського обліку в аграрних підприємствах пов'язаний із автоматизацією процесів, розвитком аналітичних платформ і впровадженням штучного інтелекту у прогнозування економічних результатів. Серед основних перспектив: створення єдиної інтегрованої бази даних агропідприємства, яка дозволяє приймати якісні рішення; використання Big Data та аналітики для управління витратами; інтеграція управлінського обліку з екологічними показниками; розвиток аграрного консалтингу з питань управлінського обліку [9].

Реалізація цих напрямів дозволить підприємствам підвищити ефективність використання ресурсів, адаптуватися до ринкових змін і забезпечити стійке зростання прибутковості. Перелічені якості дають змогу підприємству стати конкурентоспроможним. Результатом

впровадження ефективної системи управлінського обліку є зниження собівартості, підвищення продуктивності праці, економія ресурсів та зростання прибутку.

Здебільшого на підприємствах використовуються елементарні системи управлінського обліку, що включають облік витрат за культурами: пшениця, ячмінь, соняшник; видами польових робіт; відповідальності бригад; внесення добрив тощо. Такий підхід дає можливість контролювати використання ресурсів, оцінювати ефективність праці працівників та своєчасно реагувати на відхилення [10].

Досвід аграрних підприємств свідчить, що завдяки впровадженню системи управлінського аналізу витрат та рентабельності культур, собівартість вирощування зернових культур зменшується, а рентабельність виробництва підвищується.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Таким чином, управлінський облік є не лише інструментом фіксації даних, а й потужним засобом підвищення економічної ефективності підприємства. Управлінський облік у системі управління підприємством відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного використання виробничих ресурсів, зниженні витрат і підвищенні результативності виробництва. У галузі рослинництва ця роль є особливо вагомою, оскільки діяльність підприємств суттєво залежить від сезонних, природно-кліматичних, технологічних, інформаційних, політичних факторів. Побудова ефективної системи управлінського обліку на підприємстві потребує комплексного підходу, що поєднує аналітику, планування, контроль та автоматизацію процесів. Запровадження сучасних інформаційних технологій і методів бюджетування сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств і забезпечує стійкий розвиток галузі. Розвиток системи управлінського обліку на підприємстві у галузі рослинництва дозволяє: оптимізувати структуру посівних площ; підвищити ефективність використання добрив, пального, засобів захисту рослин, трудових ресурсів; покращити планування робіт що впливають на врожайності та реалізації продукції; зменшити собівартість виробництва; підвищити фінансову стійкість підприємства. Комплексне поєднання управлінського обліку, бюджетування, внутрішнього контролю та сучасних інформаційних технологій створює основу для стабільно розвитку сільськогосподарських підприємств України.

Література:

1. Демчук О. Особливості формування собівартості продукції рослинництва в системі управлінського обліку. Економіка та суспільство. 2023. № 57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-85>

2. Сухоносенко І., Гринь В. Теоретичні аспекти побудови обліку витрат на виробництво продукції рослинництва. Економіка та суспільство. 2021. № 30. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-54>

3. Демчук О., Мошковська О., Ігнатенко Т., Ромашко О., Кузуб М. Облік витрат і калькулювання собівартості продукції рослинництва в агробізнесі різних форм власності. Економіка АПК. 2025. Том 32, № 2, ст. 100—112. URL: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-32-2-2025/oblik-vitrat-i-kalkulyuvannya-sobivartosti-produktsiyi-roslinnitstva-v-agrobiznesi-riznikh-form-vlasnosti>

4. Коваль С.В. Здійснення обліку витрат та визначення собівартості продукції аграрних підприємств для управління їх оптимізацією. Агросвіт. 2024. № 22, ст. 104—109. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.22.104>

5. Ігнатенко С. В., Томашук І. В. Сучасні тенденції автоматизації та цифровізації управлінського обліку в аграрних підприємствах: економічний зміст. Економічний простір. 2024. № 191, ст. 465—472. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-3>

6. Шепель І. Сучасні можливості організація обліку витрат виробництва і готової продукції в умовах комплексної автоматизації. Економіка та суспільство. 2023. № 55. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-7>

7. Корицька О., Муринець Ю.І. Аналізування розвитку аграрного сектору країн ЄС: цифрові можливості Eurostat. Економіка та суспільство. 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-16>

8. Москаленко В.А. Впровадження управлінського обліку в підприємствах агропромислового комплексу. Ефективна економіка. 2013 № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2033>

9. Мазоренко М.В. Діджиталізація облікових процесів аграрних підприємств: можливості, виклики та перспективи. Інтеллект XXI. 2024. № 4, ст. 51—54 URL: https://intellect21.nuft.org.ua/journal/2024/2024_4/9.pdf

10. Павлова Г., Приходько І., Волчанська Л. Облік витрат в аграрних і переробних підприємствах. Економіка та суспільство. 2021. № 27. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-9>

References:

1. Demchuk, O. (2023), "Peculiarities of the formation of the cost of crop production in the management accounting system", Economy and Society, vol. 57. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-85>

2. Sukhonosenko, I. and Grin, V. (2021), "Theoretical aspects of building cost accounting for the production of crop products", Economy and society, vol. 30. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-54>

3. Demchuk, O. Moshkovska, O. Ignatenko, T. Romashko, O. and Kuzub, M. (2025), "Cost accounting and calculation of the cost of crop production in agribusiness of various forms of ownership", Economy of the Agricultural Industry, vol. 32, no. 2, pp. 100—112, available at: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-32-2-2025/oblik-vitrat-i-kalkulyuvannya-sobivartosti-produktsiyi-roslinnitstva-v-agrobiznesi-riznikh-form-vlasnosti> (Accessed 05 Nov 2025).

4. Koval, S.V. (2024), "Implementation of cost accounting and determination of the cost of production of agricultural enterprises for management of their optimization", Agrosvit, vol. 22, pp. 104—109. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.22.104>

5. Ignatenko, S.V. and Tomashuk, I.V. (2024), "Modern trends in automation and digitalization of management accounting in agricultural enterprises: economic content", Economic Space, vol. 191, pp. 465—472. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-3>

6. Shepel, I. (2023), "Modern possibilities of organizing accounting for production costs and finished products in conditions of complex automation", Economy and Society, vol. 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-7>

7. Korytska, O. and Murynets, Yu.I. (2024), "Analysis of the development of the agricultural sector of EU countries: digital capabilities of Eurostat", Economy and Society, vol. 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-16>

8. Moskalenko, V.A. (2013), "Introduction of management accounting in enterprises of the agro-industrial complex", Effective economy, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2033> (Accessed 05 Nov 2025).

9. Mazorenko, M.V. (2024), "Digitalization of accounting processes of agricultural enterprises: opportunities, challenges and prospects", Intellect XXI, vol. 4, pp. 5—54, available at: https://intellect21.nuft.org.ua/journal/2024/2024_4/9.pdf (Accessed 05 Nov 2025).

10. Pavlova, G. Prykhodko, I. and Volchanska, L. (2021), "Cost accounting in agricultural and processing enterprises", Economy and society, vol. 27. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-9>
Стаття надійшла до редакції 18.11.2025 р.